

הרב ישראל פרידמן בן-שלום

השקפת העולם החסידית לימוד ב'פאר ישראל' על פרשת וישלח¹

“עם לבן גרתי וְאָחַר עַד עֵתָהּ. וַיְהִי לִי שׁוֹר וְחִמּוֹר צֹאן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה וְאִשְׁלַחָה לְהַגִּיד לְאֲדוֹנָי לְמִצְוֹת חַן בְּעֵינֶיךָ” (בראשית לב, ה-ו). ויש להבין למה פירט ה' (- חמישה) דברים. גם הא דאמר “ואשלחה להגיד לאדוני”, ולא אמר “ואשלחה לאמור לאדוני”.

אך העניין הוא, דיעקב אבינו ע"ה היה חפץ להכניס בליבו של עשו הרהורי תשובה ולקרבו לקדושה, וזה מה ששלח לאמר לו שזכה ל- ה' דברים, דיה' היא בחינת תשובה עילאה. וגם “ואחר עד עתה”, ד”אין ועתה אלא תשובה” (בראשית רבה, כא, ו). ואשלחה להגיד, הגיד לשון המשכה, והיינו שרצה להמשיכו למידתו בחינת תשובה עילאה. אולם עשו לא חפץ בזה, וזהו הכוונה במה שנאמר: “וישובו המלאכים אל יעקב לאמור” (בראשית לב, ז), והיינו שמלאכים השיבו תשובתו של עשו, שוישובו, דהיינו בחינת תשובה שייך רק לאל יעקב ולא לעשו.

והינה יעקב אבינו כאשר ראה שלא באלה חפצה נפשו של עשו, ואם כן צריך הוא בעצמו לבדו להעלות כל הניצוצות הקדושים שנפלו למטה; וידוע מספרים הקדושים שהעלאת הניצוצות הקדושים היא עבודה קשה מאוד לצדיק, יען כי צריך להשפיל את עצמו למדרגות הנמוכות כדי להעלות משם הניצוצות הקדושים שנפלו לשם ולהעלותן לשורשן בקודש, ועל ידי זה שיוורד למדרגות הנמוכות מקום הקליפות הוא נמצא בסכנת נפשות ח"ו, וגם כי איאפשר להגיע למדרגה זו רק על ידי ייסורים גדולים, לעורר בחינת יראה

* מאמר זה והבא אחריו מבוססים על שיעורים שהרב ישראל זצ"ל לימד בישיבה, שעובדו בידי הרב שמעון ישראלי ובידי העורך. הערות השוליים נוספו בידי העורך.
¹ מעובד על פי שיעורים שניתנו בישיבה בשנים תשע"ב-תשע"ד. דברי בעל פאר ישראל מובאים בטור אחד, ודברי הרב ישראל מובאים בשני טורים.

בניצוצות הקדושים למען יוכל להעלותן לשרשן בקודש; ולכן "ויירא יעקב מאד ויצר לו", היינו שהכניס בחינת יראה בניצוצות הקדושים.

ולכאורה קשה, מדוע היה ירא ומיצר אחרי שהקב"ה הבטיחו ואמר לו: "והינה אנוכי עימך ושמרתך" וגו' (בראשית כח, טו). אך לפי הנ"ל ניחא, דהיה מיצר על שהוכרח להשפיל את עצמו בעומק הקליפות למען העלאת הניצוצות הקדושים ועל ידי זה הוא נמצא בסכנה.

הרמב"ן אומר ש"כל מה שאירע לאבות – סימן לבנים".³ יעקב ועשו אינם רק דמויות של זמנם, אלא הם מסמלים את עם ישראל ואת העמים שהלכו בדרכם של עשו ואדם. אלו למעשה שתי השקפות עולם. בהשקפת העולם של עשו, החזק האלים ובעל הכוח הוא למעשה השולט. התפיסה הזו לבשה צורות ופשטה צורות – בתקופה העתיקה, בימי הביניים וכן הלאה. מדינה שקמה והצליחה להקים צבא חזק, היה לה גם הזכות לשלוט על אחרים. הרומאים פיתחו את התפיסה הזו,⁴ וזה קיים למעשה עד עצם היום הזה בצורות שונות. השלטון יכול להיות שלטון הכוח או שלטון הכסף – הכול אותו הדבר. היהדות, לעומת זאת, אומרת משהו אחר לגמרי. אני מזכיר לכם את הזוהר על פרשתנו, שמתאר את השיחה בין יעקב

יש אנשים שהפכו את עשו ל"גיבור", לאדם תמים שרומה בידי יעקב אבינו. מי שקורא את פרשיות השבוע – וזה עוד בלי לדבר על מה שאומרים המדרשים – רואה שעשו לא רומה בידי יעקב. עשו מופיע כגיבור ציד, כמגושם, כולו חומר. שוכחים שכשהוא בא עיף מהשדה, הוא מכר את בכורתו תמורת נזיד עדשים. אפילו אין להגן עליו בכך שהוא עשה זאת בגלל הרעב, כי התורה מוסיפה: "וַיֵּבֶז עֶשָׂו אֶת הַבְּכֹרָה".² אחר כך הוא מרחם על עצמו, רואה את עצמו כנגזל. בקרב יהודי מזרח אירופה היה ביטוי – "הקוזאק הנגזל". הקוזאקים היו אנשים אלימים מאוד שעשו דברים נוראיים, וכשרצו לתאר אדם שמתאונן ללא נימוק והצדקה אחרי שעשה המון דברים רעים, היו משתמשים בביטוי הזה. כזה היה עשו.

את תקופת השקט והשלום היחסי ששרר ברחבי האימפריה, שנבע מכיבושי הרומאים ושליטתם בכוח באזורים ובעמים שנכבשו על ידיהם (ראו עוד: ז' רובין, 'השלום כסיסמה פוליטית ברומא הקיסרית', זמנים, 13 (1983), עמ' 14–23).

² בראשית כה, לד.

³ פירוש רמב"ן, בראשית יב, ו, על פי מדרש תנחומא, לך-לך, ט.

⁴ בשיעוריו ציין הרב ישראל בן-שלום את המונח הרומאי pax romana, "השלום הרומאי", שמציין

יעקב לא שלח לעשו רק דברי שלום, אלא פנה אליו כדי שיעשה תשובה עילאה. על תשובה עילאה אפשר ללמוד מדבריו של ר' משה קורדוברו בספרו תומר דבורה.⁶ על ידי אהבתו יעקב מבקש להכניס בליבו של עשו הרהורי תשובה ולקרבו לקדושה. הכוונה אינה רק שעשו יתחיל להניח תפילין, אלא שהוא יהיה לו לבעל ברית בתיקון העולם. כאמור, מכך אנחנו צריכים ללמוד כיצד עלינו להתנהג. עלינו לשאוף לפסגה שבה נחוש אהבה גדולה לכל אדם. לזה אפשר להגיע אחרי עבודה רבה. כשאדם הולך בדרך ורוצה להגיע למקום כלשהו, הוא לומד לא פעם לדעת שהדרך הרבה יותר קשה ממה שהוא חשב. אבל כל עוד הוא לא מאבד את המטרה, את הכיוון שהוא הולך אליו, לבסוף הוא מגיע ליעד.

כשעשו מסרב להיות שותף לו בדרכו – יעקב מאוכזב, כי עשו אחיו, בנם של יצחק ורבקה, הולך בדרך ההפוכה לגמרי. תקוותו שעשו יהיה בעל בריתו לתיקון העולם התבדתה, וכעת מוטל עליו לעשות זאת לבדו. פה מתברר שישנם שני עולמות שלא ניתן לפשר

לעשו לאחר שנפגשו.⁵ לפי הזוהר, עשו הציע בכנות ליעקב לחלק איתו את השלטון על העולם כולו, הוא ביקש לצרף אותו אליו. יעקב ענה לו: אומנם אני אגיע אליך, אבל "אתנהלה לאיטי". אני לא מקבל את השיטה שלך. אני אגיע ואשלוט, אבל השליטה שלי תהיה שחרור העולם, שליטה מוסרית לגמרי.

העיקר בהסברו של בעל פאר ישראל אינו ביאור כוונתו של יעקב. הדבר החשוב הוא – שאנו נלמד מכאן כיצד עלינו להתנהג ביחס לאדם שידוע לנו שהוא שונא אותנו. כאן אתה לומד, שעל אף הסכנה שלך, על אף שאתה יודע שהוא שונא אותך, על אף שייטכן שיש לך הרהורים של שנאה קודמת, אתה צריך לדאוג קודם כול להיטיב איתו, להחזיר אותו בתשובה. לפי הפרשנות של בעל פאר ישראל, כשיעקב נמצא בסכנה, מה שחשוב לו הוא להחזיר את עשו בתשובה. בדרך כלל, אדם שנמצא בסכנה אמיתית – ואנחנו יודעים מי היה עשו – הוא מפחד, חושב כל הזמן על עצמו, מחפש דרכים לפייס. אבל כאן, לפי בעל פאר ישראל, יש דרגה אחרת.

⁶ "ישוּב ירחמנו" (מיכה ז, ט) – הנה אין הקדוש ברוך הוא מתנהג כמידת בשר ודם, שאם הכעיסו חברו כשהוא מתרצה עימו מתרצה מעט לא כאהבה הקודמת. אבל אם חטא אדם ועשה תשובה, מעלתו יותר גדולה עם הקדוש ברוך הוא, והיינו: 'במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולין לעמוד' (בבלי, ברכות לד ע"ב) "תומר דבורה, פרק א). הספר תומר דבורה מיוסד על שלוש עשרה מידות של רחמים, והוא למעשה ספר מוסר קבלי שתובע מהאדם לנהוג עם סובביו כמו שהקב"ה מתואר – כסלחן ומאריך אף.

⁵ "ובגין כך, בשעתא דאמר עשו: 'נסעה ונלכה' (בראשית לג, יב) ונפלוג האי עלמא כחדא ונשלוט כחדא, מה אמר (- יעקב)? 'עבר נא אדני לפני עבדו' (בראשית לג, יד) – יקדים עשו שולטניה השתא בהאי עלמא; 'עבר נא', כמה דאת אמר: 'ויעבור מלכם לפניו וה' בראשם' (מיכה ב, יג), אקדים אנת שולטנותך בקדמיתא בהאי עלמא, 'ואני אתנהלה לאטי' (בראשית לג, יד), אנא אסלק גרמי לההוא עלמא דאתי ולסוף יומיא לאינן יומיא דאזלין לאט" (זוהר, ח"א, קעב ע"א).

כשאדם וחיה אכלו מעץ הדעת הם לא נהיו יותר חכמים, אלא התחילו פתאום לחוש את הרע, את היצרים, את הקנאה. זו המשמעות של עץ הדעת. עץ הדעת לא העניק להם חוכמה. את החוכמה רוכשים בעץ החיים. עץ החיים פירושו התעלות רוחנית ללא יצרים, ללא קנאה, ללא שנאה. זה אדם שחי את השליחות שלו.

העלאת הניצוצות משמעה העלאת נשמות. פירוש הדבר הוא לדאוג לבני אדם, להיות תמיד מוכן לעזור, להיות רגיש לכאב או לצרות של משהו. ככל שיהיו יותר אנשים כאלה – אזי החברה כולה תשתנה. ככל שהפעולה שלנו תצליח, ונרבה לשכנע אנשים צעירים שילכו בדרך שלנו, דרך אהבת ישראל, נקרב את הגאולה השלמה.

כדי להשפיע על אנשים, ברור לגמרי שצריך להתקרב אליהם. לא מספיק לאהוב אותם, אלא יש צורך לחיות איכשהו במחיצתם. בעל התניא אמר שלנסות להשפיע בלי ירידה, "ירידת הצדיק", זה כמו לעמוד בפסגה ולצעוק לאדם שטובע "בוא, תעלה אליי". אי אפשר לעשות את הפעולה הזו בלי להתקשר, בלי לרחם, בלי לאהוב. חובה לרדת אל הטובע, והירידה הזו היא מסוכנת. אני מזכיר לכם מה שנאמר בשם הבעל שם טוב, שאדם שרואה אדם אחר טובע חובה עליו לקפוץ ולהציל אותו, אבל עליו לזכור שני דברים לפני שהוא קופץ: ראשית, לוודא שהוא יודע לשחות בעצמו, ושנית, נטיית הטובע בצורה בלתי מודעת היא למשוך את האדם שמציל אותו למטה. לכן ברגע שהמציל מרגיש שהטובע חזק ממנו, עליו לשחרר אותו מאחיזתו ולא לטבוע

ביניהם. מי שבאמת הולך בדרך היהדות כפי שצריך, מבין שכל אדם וכל מעצמה שהיא והית' שלהם הם הכוח והכפייה על אחרים, תוך רצח וקורבנות דמים, אוחזים בעיקרון של עשו. בגמרא אנחנו מוצאים שהרומאים הם אדום, הם הולכים בדרך עשו. אני חש את הדברים כאקטואליים מאוד. אני שייך לדור שחש על בשרו הן את אמי הקומוניזם והן את זוועת היטלר. אבל רִשְׁעָה הייתה קיימת בכל התקופות. הרבה פעמים זה מצופה בידע מדעי וטכנולוגי וברוח של שירה ואומנות. גם המשטר כרגע בפרס הוא משטר אלים, ששואף להגיע לפצצה אטומית כדי לחסל, קודם כול, את "שונאיהן של ישראל". איתם אי אפשר להתפשר. זה לא יעזור. אם כן, לפנינו שני אחים עם שתי השקפות עולם מנוגדות לחלוטין שאי אפשר לפשר ביניהן. זה לא עניין של גזע אלא של צורת חיים. לו זה היה עניין גזעי לא היינו דת מגיירת.

יעקב קיווה שעשו יהיה שותף שלו לתיקון העולם. אבל לאחר שעשו סירב, יעקב הבין שעליו לבדו מוטל להעלות את הניצוצות הקדושים. במונח "ניצוצות קדושים" הכוונה היא לנשמות בני אדם. הנשמה היא חלק אלוה ממעל, היא הדבר הרוחני שבזכותו אנחנו חיים. צריך להכיר כאן את הזוהר והקבלה. כשאדם וחיה חטאו ואכלו מעץ הדעת ועקב כך נפקחו עיניהם, הכוונה אינה שהם נהיו חכמים יותר. מבחינה פסיכולוגית, אדם לעולם לא יראה דברים שהוא לא חש אותם ולא חי אותם. יכולים להיות שני אנשים שחיים זה לצד זה אך רואים את העולם באופנים שונים לחלוטין. אדם שיש בו תום, באופן טבעי לא רואה בכל מקום את הרע, את היצרים וכדומה.

יחד איתו.

סדום נאמר: **וַיִּכַּל לְדַבֵּר אֹתוֹ וַיַּעַל אֶל־**
לְהִים מֵעַל אַבְרָהָם, ובכראשית רבה
נדרש: **"האבות הן הן המרכבה"**. האבות
היו מרכבה לשכינה, כלומר שליחים של
השכינה בעולם, ולדרגה זו אנו צריכים
להגיע. זו המשמעות האמיתית של **"בן**
תורה".

אם אדם חי כך את כל **"העשרים וארבע**
השעות" שלו, הוא מגיע לדרג אחרת של
החיים, הוא מרגיש את השליחות שלו
ומסוגל להיות מרכבה לשכינה. לאחר
שאברהם מתחנן לפני הקב"ה להציל את

"ואחר עד עתה ויהי לי שור וחמור צאן ועבד ושפחה" וגו'
(בראשית לב, ו). ובמדרש: **"שור זה יוסף" וכו'** (בראשית רבה,
עה, יב). יש לומר דמרומו כאן הא דאיתא דסיבת אריכות הגלות
הוא כדי שלא ייהרג משיח בן יוסף, וזה יש לומר בכוונת הכתוב
דהסיבה ש"אחר עד עתה" בגלות, היא בעבור (- בגלל) **"ויהי לי**
שור", היינו משיח בן יוסף המכונה שור.⁷

מלכים ומלחמות (יא, ג) מתאר את בן
כוזיבא כמשיח ואת רבי עקיבא כנושא
כליו. הרמב"ם אינו אומר על בר כוכבא
שהוא היה משיח שקר, אלא שהחטאים
של ישראל גרמו לכך שהוא לא היה
המשיח בפועל.

על פי הגמרא, משיח בן יוסף עתיד
להיהרג.⁸ **"משיח בן יוסף"** ראוי להיות
משיח, להיות גואל ישראל, אלא שהדור
לא ראוי לכך. הכוונה היא שאיש לא
שומע לו, ולכן הוא לא מצליח בדרכו
כמשיח ונהרג. על פי הזוהר, המשיח
נמצא בכל דור ודור. הרמב"ם בהלכות

"ויירא יעקב מאד ויצר לו" (בראשית לב, ח). ובמדרש רבה: **"שני**
בני אדם הבטיחן הקב"ה ונתייראו, הבחור שבאבות והבחור
שבנביאים. הבחור שבאבות זה יעקב, שנאמר: **'כי יעקב בחר לו**
ייה' (תהילים קלה, ד), ואמר לו הקב"ה: **'והינה אנוכי עימך'**
(בראשית כח, טו); ובסוף נתיירא, שנאמר: **'ויירא יעקב'**. הבחור
שבנביאים זה משה, שנאמר: **'לולי משה בחירו'** (תהילים קו,
כג), ואמר לו הקב"ה: **'כי אהיה עימך'** (שמות ג, יב); ולבסוף
נתיירא שנאמר: **'ויאמר ה' אל משה אל תירא אותי'** (במדבר כא,
לד), אינו אומר אל תירא אלא למי שנתיירא (בראשית רבה, עה,
יב).

⁷ משיח בן דוד, שנאמר: **'עני ורוכב על חמור'**
(זכריה ט, ט) **"(תנחומא, בראשית, א).**
⁸ בבלי, סוכה נב ע"א.

⁷ **"וכן ישעיה אמר: 'אשריכם זורעי על כל מים...'**
משלחי רגל השור (והחמור) – ישעיהו לב, כ) –
זה משיח בן יוסף שנמשל לשור וכבסוק: 'בכור
שוורו הדר לו' (דברים לג, יז), 'והחמור' – זה

ולכאורה ייפלא אשר יעקב אבינו ע"ה, שהיה כלול במידת האמת ואיש תם באמונת ה', כמו שנאמר: "תיתן אמת ליעקב" (מיכה ז, כ), "ויעקב איש תם" (בראשית כה, כז), יתיירא ויחוש שלא תקוים הבטחת ה' יתברך אליו. וכמו כן משה רבנו ע"ה שנאמר עליו: "בכל ביתי נאמן הוא" (במדבר יב, ז), למה היה מתיירא אחרי אשר ה' הבטיחו ואמר לו "אל תירא" (במדבר כא, לד). עוד יש לדקדק דנקט המדרש הלשון שני בני אדם ולא שני אנשים.

אך העניין הוא, דיודע שתכלית עבודת הבורא יתברך הוא שנדע שעדיין רחוקים אנו מעבודתו יתברך, וכל אדם אשר מבני עלייה הוא, בכל עת בואו למדרגה יותר גבוהה הרי הוא מרגיש בנפשו יותר את שפלותו, וכדאיאתא בספרים הקדושים.

ועל פי זה יבוארו דברי המדרש. דהינה נודע דיש ד' (- ארבע) בחינות במין האנושי, והם אדם, איש, גבר, אנוש. ובחינת אדם היא המדרגה העליונה והנשגבה ביותר מיג' (- שלוש) המדרגות האחרות. כדאיאתא בזוהר הקדוש: "בכמה דרגין אתקרי אנשים, גדול שבכולם אדם" (ח"ג, מח ע"א).⁹

וזהו דנקט המדרש בלשון בני אדם, והיינו דיעקב ומשה היו במדרגות נעלות ונשגבות והגיעו למדרגה הנעלה והנשגבה שהיא בחינת אדם, וכיון שכן הרגישו בנפשם גדול שפלותם כי אפס ואין המה, ולכן כאשר הבטיחם הקב"ה לשומרם ואמר להם זאת בלשון "עימך", שמשמע שגם הם צריכים להשתדל בדבר זה. ודרשו חז"ל (בבלי, בבא מציעא לב ע"ב) על הפסוק "עזוב תעזוב עימו" (שמות כג, ה), והכוונה שגם הם עצמם יראו להשתדל בזה שיזכו שתקוים הבטחת הקב"ה להם. אך המה מגודל שפלותם חששו פן לא יוכלו לפעול מאומה בה ולכן נתייראו, ומהאי טעמא נקט המדרש כאן לשון בני אדם לרמז על המדרגה שהגיעו אליה. גם יש לומר דנקט המדרש לשון בני אדם, לרמזו בזה שהיו יראים מחטא אדם הראשון שעדיין לא נתקן, ולכן נתייראו.

ההתמודדות עם הפחד היא עניין מאוד להרבה מבחינת המידות והרמה שלו, מציאותי. יש אדם שלמעשה מסוגל אבל יש לו מעין פגם. הפגם הוא הפחד,

⁹ "תאנא: בכמה דרגין אתקרי בר נש: אדם, גבר, אנוש, איש. גדול שבכולם אדם".

להמשיך לחיות אם יהודה תהפוך לרוב לא יהודי. במקרה כזה אין טעם לחיות. לכן מבחינתם הם נלחמים בכל מקרה, ואם ינצחו – ינצחו; אם הקב"ה יעזור – יעזור. כשיש דרך ברורה, אז יש דברים שאי אפשר להתפשר עליהם.

היהדות והחסידות מלמדות שכל דבר צריך הכנה. חייל שמקבל הלם קרב,¹⁰ לא עבר הכנה ראוייה. הדברים תלויים בשאלה כיצד הוא מתגייס וכיצד הוא נלחם. גם בחיים זה כך. אדם שלא חי באופן גבוה את עשרים וארבע השעות שלו, אלא שקוע בעצמו, או בכל מיני תענוגות, אז ברגע שיהיה איזה מבחן, הוא לא יוכל לרוץ. אצל חיילים שנקלעים למארב יש שלוש תגובות אפשריות: אפשרות אחת היא הלם קרב; אפשרות שנייה היא שלאדם אין הלם קרב, אבל הוא נלחם מתוך תחושת סכנה לחייו; האפשרות השלישית היא שיש התלהבות כזו בקרב, שהאדם פשוט שוכח את עצמו, ואז הוא נלחם אחרת. מהדוגמה הזו אפשר להבין כיצד חיי האדם צריכים להיראות.

אצל יעקב ומשה לא היה מדובר בפחד כזה, אלא בתחושת ענווה, שזכו לה דווקא מתוך מעלתם הגבוהה. ככל שאדם מתקדם ביראת שמיים, הוא מבין עד כמה

כגון פחד מדעת קהל וכדומה. במצב כזה, כמובן, הוא לא יכול למלא את תפקידו. גם אנשים שאחרים יגידו עליהם באופן אובייקטיבי שהם ישרים ובעלי ערכים, ברגע שאין להם את מסירות הנפש ללכת לאן שהם צריכים ללכת, אז הם לא יכולים למלא את תפקידם כראוי.

פחד אינו דבר טוב; גם פחד מעבירה, שהוא אומנם הרע במיעוטו. צריך להגיע למצב ששום דבר בעבירה אינו מושך, כשהפחד מהעבירה יכול אומנם לשמש בתור המחסום הראשון בפני החטא. אדם צריך להגיע למדרגה שבה מכוח האמונה והיורש שלו הוא למעשה לא פוחד, כי יש לו מטרה, והוא מרגיש שהקב"ה איתו, ואז הוא גם מוכן להקריב את עצמו.

מי שיש לו אמונה גדולה (וכמובן זה לא מספיק, עליו גם להיות בן תורה ולדעת מה צריך לעשות) – אינו פוחד. בספר חשמונאים מתוארת המצוקה הגדולה של הלוחמים כשראו את הצבא היווני והבינו שאין להם כל סיכוי לנצח. אפשר לדמות את זה למלחמה, חלילה, של מדינת ישראל בעת ובעונה אחת עם צבאותיהם של ארצות הברית, סין וברית המועצות גם יחד. הם אומרים לעצמם באותו רגע דבר פשוט – אם זהו המצב, למה לנו חיים. הם לא מתארים לעצמם שהם יוכלו

ישראל תיאר בפנינו כמה פעמים את סיפור השתתפותו בקרבות הבלימה נגד הכוחות העירקיים בהובלת קאוקגי בעמק בית שאן במלחמת העצמאות. הוא סיפר שהוא סייע בהבאת תחמושת ללוחם שירה במקלע, ולא העסיקה אותו העובדה שכדורים מתעופפים מעל ראשו כי הוא היה חדור בלחימה עצמה – זאת בניגוד לאותו לוחם שהחזיק בכלי הנשק שכל העת פחד למות מכדורי האויב.

¹⁰ יש להבהיר שהרב ישראל אינו מתכוון כאן לתופעה של הפרעת דחק פוסט-טראומטית (PTSD) בקרב יוצאי קרבות ופעולות צבאיות, אלא הכוונה לתגובה בזמן הקרב עצמו – האם הלוחם נכנס להלם ומשתתק או נלחם מתוך אמונה או לחלופין רק מתוך תחושת סכנה. כל זאת כדוגמה לחיים מתוך תחושת שליחות ומטרה, שאז ממילא מעשי האדם חדורים בכוח והוא לא נותן לפחדים לשתק אותו מעשייה. הרב

ביצירה גבוהה. ואז הוא כבר יודע למעשה עד כמה הוא לא יודע. אתם כבר יודעים שהמושג "תלמיד חכם" לא מופיע לא בירושלמי ולא אצל הרמב"ם.¹⁴ המושג שמופיע בהם הוא – "תלמיד חכמים". "תלמיד חכם" מתאר הערכה לדרגה מסוימת. כשאומרים על אדם שהוא "תלמיד חכם" זה נאמר בהתפעלות – "הוא יודע הרבה!". כמובן, אנחנו יודעים שתלמיד חכם בלי מידות זה אסון גדול. אבל אם מביאים בחשבון שהתורה היא אֵלֹהִית ושֵׁאֵל לֹהִים הוא אינסופי, כבר אי־אפשר לומר שיודעים משהו. אז האדם יכול לקרוא לעצמו רק בשם "תלמיד (- של) חכמים". ר' עקיבא היו תלמידו של ר' יהושע בן חנניה. על אף שהוא בוודאי לא נפל ממנו בתורתו, הוא מעולם לא השווה את עצמו אליו. "תלמיד חכמים" הוא לומד מתמיד. ככל שהוא לומד יותר – הוא עניו יותר, הוא מרגיש כמה עוד עליו להשלים.

התורה היא אֵלֹהִית ועד כמה אֵלֹהִים הוא אינסופי. לאדם כזה תמיד יש הרהורי תשובה. אדם מזכך את המידות שלו, והזינוך הוא כמובן על ידי החינוך ועל ידי הלימוד ואז גם התפילה היא אחרת, ובעיקר היחס לאנשים בא לידי מבחן – באיזו מידה הוא פוחד מאנשים, מזלזל בהם, חושב תמיד על עצמו, ובאיזו מידה הוא הגיע לכך שהמצווה "וְאָהַבְתָּ לְרַעֲךָ כְּמוֹךָ"¹¹ רפלקטיבית אצלו. זו עבודה של עלייה מתמדת, כשבכל שלב – מה שנרָאָה לפני כן טוב ויפה נתפס כעת כדבר שיש לתקן.¹² אדם כזה יודע להבחין עד כמה הוא לא יודע.¹³ זו הדרך להסביר כיצד משה רבנו היה עניו מכל אדם. משה ששמע מפי הקב"ה, השליח הגדול לעם ישראל, הוא העניו מכל אדם – משום שה"אני" שלו הפך ל"אין". מובן שאם כל הזמן אדם יאמר לעצמו "אני אין", ממילא הוא יהיה במרכז החשיבה של עצמו. אדם שוכח את עצמו, כאשר הוא מצוי בהתעלות גבוהה,

¹¹ ויקרא יט, יח.

¹² ראו למשל את הסיפור המובא בקיצור אצל ר' יעקב פרידמן מהוסיאטיין, אהלי יעקב, ירושלים תשס"ו, עמ' תצג, על רב סעדיה גאון שהתארח באכנסיה ולקח מוסר "הלא הצדיק ההולך בכל יום ויום ממדרגה למדרגה מכיר בכל יום גדלות הבורא, ואם כן צריך הוא להיות כל ימיו בתשובה!". הסיפור במלאו מופיע אצל הרב מנחם צבי טאקסין, עטרת צבי, ווארשא תקס"א, עמ' 127: "וידוע המעשה מרבינו סעדיה גאון ז"ל. פעם אחת בבואו מדרכו מצאווה תלמידיו יושב ובוכה וסופק את כפיו. וישאלו ממנו תלמידיו להגיד להם פשר דבר ולא רצה. ויפצרו בו מאוד, ויספר לפניהם כי קרה לו בעיר פלוני בהתאכסן בבית מלון, ובעל המלון לא ידע מי הוא וינהג בו כדרך שנוהג עם שאר אורחיו שמשלמים במיטב כספם. בימים אחדים נתוודע לבעל המלון מי הוא, ומאז כיבדו כפי שיאות לרב סעדיה גאון. וכאשר היה דרוש לרב סעדיה לנסוע לדרכו,

ויבוא אליו בעל הבית ויבקש סליחה ממנו שסילח לו על הימים הראשונים, בעוד שלא ידע מי הוא ולא נהג בו כבוד כראוי. ורבנו סעדיה גאון ז"ל לקח מזה מוסר לנפשו ויבכה מאוד, בשומו על ליבו מה הוא (- עצמו), אשר חוכמתו רק מאשר חננו ה' ובשר הוא ככל אדם, כאשר נודע לבעל הבית מי הוא – ויבקש סליחה ממנו על הימים הראשונים; ומכל שכן הוא כאשר בכל יום נודע לו יותר מגדולת הבורא יתברך שמו – כי עליו לבכות ולספוק כף על ירך בקיצורו בעבודתו בימים הראשונים".

¹³ כדברי הבעש"ט: "כי (- תכלית) הידיעה שלא נדע" (ר' יעקב יוסף מפולגאנה, בן פורת יוסף, ירושלים תשע"א, עמ' ב). מקור הדברים הוא בספרי הפילוסופים של ימי הביניים.

¹⁴ כמובן הכוונה כאן היא לנוסחאות המדויקות של כתבי הרמב"ם על פי כתבי יד, ולא כפי ששובש בדפוסים.

בעצם המפגש איתו. זה המקום שאליו צריכים להגיע בני תורה.

בעל פאר ישראל שאמר את התורה שלמדנו, היה נאה דורש ונאה מקיים. אני יודע את זה למרות שלא הכרתי אותו. נולדתי חצי שנה אחרי הסתלקותו.¹⁵

מי שהולך בדרך הזו, בסופו של דבר יזכה ליתרון גדול שיתבטא בפעולה שלו, ביחס שלו לאנשים, בהרגשת האֵלֹהוּת. כשפוגשים אדם כזה, מרגישים שיש לו הדרת פנים אפילו בלי שהוא אומר משהו, אפשר להרגיש משהו מיוחד

רביסבו בעל 'פאר ישראל', ר' ישראל שלום יוסף פרידמן, האדמו"ר השני מבוהוש, בכ"ג בניסן תרפ"ג (אפריל 1923), והוא נשא את שמו.

¹⁵ הרב ישראל (שלום יוסף) נולד בכ"ט במרחשוון תרפ"ד (נובמבר 1923) בעיירה בוהוש, כשבעה חודשים לאחר הסתלקותו של